

dátku. Neboť tam, kde neexistují v pravém smyslu alternativní koncepce a postoje, stává se sjezd politické strany jen okázalou manifestací, na níž nemůže dojít ani ke skutečné volbě. A bez odpovědné volby zůstane i nadále osud všech členů strany v rukou božích a v rukou aparátu.

LL č. 19, 4. července 1968

Jan Procházka

a co si o tom myslíte vy?

„Skutečně si myslíte, že je možné vybudovat prosperující socialismus?“

(Adolf Juránek, Opava)

Kupodivu si to stále myslím. Možná je to způsobeno mou vrozenou náklonností nekriticky podléhat poštilostem. Nezdá se mi, že by cesta kupředu mohla zaznamenat jakýkoliv návrat. Nejenom v lásce, ale i v politice jsou cesty zpátky exkurzí na hřbitov. Kapitalistické znerovnoprávnění lidí jsme už jednou překonali, teď nám zbývá překonat jenom znerovnoprávnění, které jsme si nadělili zdeformovaným socialismem. Abychom konečně poznali, jaké míry svobody jsme se svou vrozenou nesnášenlivostí hodni. Socialismus je vědecká společnost. Předpokládá, že člověk alespoň v hrubých rysech ovládá abecedu, neholduje kanibalství, občas pracuje a nezmočňuje se ženy tím způsobem, že by nejdřív v křoví kyjem tkl jejího muže. Má-li být socialismus nejsvobodnější společností, nemůže sestávat z jednotlivců, kteří nejenom nikdy svobodu nepoznali, ale ani ji jako potřebu nechápou. Člověk, který se teprve učí pracovat, umývat, číst a oblékat se nemůže současně učit zákonům a vůbec už nemůže spolupracovat na zákonodárství. Chci říci, že socialismus vůbec nemíním chápat jenom ekonomicky. Nejenom abstraktní práva a striktní povinnosti, ale především skutečné možnosti občana jsou jedinou a rozhodující vizitkou systému. Všechny doposud známé vlády, ať už tam, či onde, jsou za pozlákem slov a gest vládami nad lidem. Socialismus by se mohl pokusit o to, být skutečně vládou lidu. Nejsme natolik naivní, abych předpokládal, že jednoho dne zčistajasna vyjdou rájské dekrety a my všichni zapomeneme na své špatné vlastnosti a staneme se cherubíny. Vůbec ne. Dokonce si myslím, že pouť zušlechťování socialismu bude klikatá, trnitá a bylo by nepravděpodobné, kdyby nebyla i krvavá. Lidstvo k ušlechtilosti kráčí lázni zločinů. Neboť vždycky budou ti, kteří budou bránit špatnou moc dobrými intrikami a vždycky budou ochotní kati a neteční čumilové. Dva tisíce let od ukřivčování se nezabýváme ničím tak horlivě, jako nepřetržitým křivčováním. Dnes

jsou pochopitelně nenápadnější metody. Někdo je utopen, jiný náhodou zahyne v letadle, někdo umře na chřipku, mnohý dokonce beze stopy zmizí. Proti člověku nejsou používány už jenom dogy, ale i drogy. V krajním případě se uspořádá proces.

Ale kupodivu myšlenky likvidací jejich původců neumírají. Naopak stávají se silnějšími, životaschopnějšími, obyčejně už další generace se jich ujímá veřejně a nejednou je vyhláše jako svůj program. Socialismus odstraňuje svár tradičních tříd. Pozvedá k vláde nejpočetnější, nejméně spokojenou, nejnižší postavenou třídu. Je to bouřlivý zásah do ustálené struktury společnosti. Mnoho hodnot se obrací vzhůru nohama. Noví vládcí bohužel neodstraňují jenom to, co na staré společnosti bylo špatné, nepochávají jenom to, co bylo skutečně dobré. Aparáty správy i útlaku pracují po určitém čase naneštěstí obdobnými metodami, kterými se udržoval předcházející pořádek. Neomezená a nekontrolovatelná moc ze skvělých lidí v mnoha případech udělá usurpátory, kteří neslavně končí. Začínají se objevovat myšlenky, že i moc v socialismu musí být kontrolována, nikdo ani v socialismu nesmí stát nad zákony. Ani ten nejgeniálnější člověk. A kdo má vykonávat v socialismu kontrolu vlády a kontrolu moci? Volení zástupců lidu. Zvolení skutečně svobodně. S pravomocí, kterou jim může odejmout zase jenom lid. S kompetencí nedbající stranické příslušnosti. Pak by mohl parlament být skutečnou protiváhou vlády. Pokud by i tento sbor nebyl vázán poslušností jinému orgánu, který ve skutečnosti dnes organizuje vládnutí i kontrolování Je to obdobně nemožné, jako kdybych si nejenom psal knihy, ale současně si na ně psal i kritiky. Neboť i při nejlepších předsevzetích bych mohl mít sklony k tomu své úspěchy trochu přehánět a své neúspěchy maličko zlehčovat. Ale už jen fakt, že o těchto základních věcech dnes diskutujeme, je potěšitelný. Prozrazuje, že jsme v pohybu, neutonuli jsme v dogmatech, máme mnohem větší šanci řešení nalézt, než ti, kteří je vůbec nehledají. Chtěl jsem říci, že v naší zemi vznikla nová reálná situace a nic jiného než tato situace nemůže být východiskem k budoucnosti. Dvě desetiletí, radostná i sedmibolestná, jak pro koho, uhnětla v ČSSR novou společností. Velice často o ní mluvíme a dovoláváme se jí, ale neobyčejně málo ji známe. Kdyby dnes byl uspořádán plebiscit, jsem si jist, že velice málo občanů by si přálo rovnou ke zvratu. Je rozdíl mezi touhou po změnách a touhou po zvratu. To jistě chápou už i vnímavější kojenci. Jestliže brutálně a neúprosně kritizují kupříkladu pražskou městskou dopravu, asi to nedělám proto, že bych chtěl, aby byla zrušena a nahrazena předcházející koňkou. To jsem uvedl jenom jako přírám. Obdobně mohu napsat, že Baťa dobře organizoval výrobu obuvi a Škoda vyráběl velice málo zmetků a nemusí to znamenat, že bych se svíjel nedočkavostí, kdy se tito pánové vrátí. Myslím si, že

vývoj společnosti spočívá v obyčejném nahrazování špatného dobrým a dobrého lepším. Je-li nahrazováno dobré horším a je-li to současně prohlašováno za jedenáctý div světa, nelze se divit, že tak mnozí osvědčení pracovníci se postupem našich vítězství utekli do náruče lehkých žen, alkoholismu a psychiatrických léčeben. Naproti tomu prověření blázní nejednou zastávali i nejdopovědnější místa a skutečně se potvrdilo, že na bezvýhodné situace reagují mnohem klidněji než kdokoliv jiný.

V současnosti dobře proděláváme všeobecnou kádrovou proměnu. Přece jenom přicházejí noví lidé, mají už i znalosti, mají ještě ideály, používají mozek k původnímu účelu. Svár mezi novými lidmi a věčějšími lidmi bude pokračovat. Asi ku prospěchu věci. Souboj koncepcí není samozřejmě jenom teoretickou debatou, je vždýcky současně bojem o moc. Neboť jedině moc může zpětně zabezpečit uplatnění té či oné koncepce. *Ale pokud nad svým psacím strojem o této záležitosti přemítám, zdá se mi, že i boj o moc je nikdy nekonečným procesem společnosti. Teď i zítra a ještě asi dlouho boj koncepcí i boj o moc se bude odvíjet uvnitř vládnoucí strany. Nechci tím většinu národa deklarovat do úlohy pozorovatelů. Neboť tak tomu skutečně není: i nedávný proces ukázal, jak vlivy veřejnosti tento svár ovlivňují, jak se vměšují a jak významná je sympatie či antipatie miliónů. Kritické stávajícího stavu budou však vždýcky obviňováni, že usilují o zvrát poměrů a návrat ke kapitalismu. (Na který se ti mladší už ani nepamatují.) Myslím si, že by tato klíčová záležitost měla být řešena referendem. Vůbec nemám pochyb, jak by zcela svobodné hlasování o socialismu dopadlo. Návrat kapitalismu by požadovala nepatrná menšina bezprostředně zainteresovaných občanů. Zejména, když bychom konečně našli odvahu veřejně připustit, že drobná iniciativa řemeslníků a obchodníků není v žádném tragickém rozporu s marxismem-leninismem. A jakmile by svobodná vůle lidu stvrdila tajným hlasováním neporušitelnost socialistických principů a vtělila je do ústavy i zákonů, a tyto zákony skutečně pozvedla nad všechny instituce i organizace, nebylo by rázem zapotřebí, aby nad socialistickou cestou bděla jenom určitá strana nebo síla. A mohla by nastat skutečná soutěž koncepcí. Asi je to všechno trochu bláhové. Jsme všichni velice nedokonalí a vrtkaví. Neustále se nemůžeme rozhodnout, budeme-li nakonec přece jen apoštoly anebo zůstaneme-li pro jistotu raději četníky. Ponechat si obě profese je ta nejlepší možnost, jak se připravit o stoupence a jak nakonec ztratit i kázeň. V poslední době potěšitelně vzrůstá autorita odborů. I to je velká možnost. V obraně lidských práv by mohly právě odbory sehrát rozhodující úlohu. Jestliže svoji samostatnost budou brát skutečně vážně a nebude to jenom hra na samostatnost. Čeká je vybudovat nejenom nové pracovní vztahy, ale i novou pracovní mo-*

rálku. Náš vztah ke všemu, co je společné, je katastrofální. Nedávno jsme přestali dodávat šunku do USA, neboť přijela nějaká jejich komise, prohlédla si provozy, kde se šunka vyrábí a z hygienických důvodů okamžitě zrušila kontrakty. Jiný náš podnik navázal obchodní styk s patnáctkrát trestaným šejdířem v NSR, s úžasem zjistil, že zmíněný bandita napálil a poškodil nakonec i nás. Není žádnou zvláštností, že nově vybudovaná asfaltka se za deset dnů musí opravit a že mnoho výrobků, které si zakoupíte, nemělo být pro závady vůbec prodáváno. Přes všechno vychalování našeho zdravotnictví jsou v nemocnicích strašidelné poměry, v pražských ústavech lidé lidé málem na schodech, nežijeme personál zejména o staré pacienty je přímo treštuhodný. Lze snadno dokázat, že naše společnost si osvojila z doposud neprozkoumaných příčin určité nelidské rysy. Mělo by nás to vyburcovat z letargie. Nepředpokládám, že je to jenom v *ochablosti jednotlivců, je to klíma spokojeného, nekritizovatelného systému. Nedávno jsem psal mimo Prahu. V jednom hotelu. Jezdím tam řadu let, vidím na vlastní oči postupující úpadek. Za deset dnů se mi nepodařilo dosáhnout, abych měl v pokoji teplo, aby v koupelně svítila žárovka, aby šel zastavit vodovodní kohout. A to v hotelu, kde jsem byl jediným Čechem a kde hodina spánku stojí dvacet korun. Přitom všichni lidé na mě byli vlídní, jsou rádi, když tam přijíždím, myslím si, že se mnou sympatizují. Ale já jsem jim to prostě víc než dvakrát denně nedokázal připomínat. V jiném, nedávno opráveném hotelu první lžák strhl čtyři stropy. Nějakým nedopatřením pokrývači opomněli správně upravit odtok vody. Firma škodu opravila, zednický mistr však připustil, že nově postavená lehká rovná střecha, na pohled docela pěkná, pod sněhem možná spadne. Varoval čišníky, aby si od podzimu do jara dávali pokud možno pozor. Týž hotel proměnil nákladem mnoha miliónů dřívě útulné pokoje v ratejny vybavené odporným sektorovým nábytkem, který se pod vysokými stropy a v rozlehlých prostorách našťestí úplně ztrácí. Takže mezi nepohodlným lůžkem a stejně nepohodlnými křesílky si host může postavit dvě fotbalové branky. Další příklady snad už ani není třeba uvádět, znáte jich sami mnohem víc a daleko závažnějších. Systém potřebuje přirozené a neustálé vnitřní napětí, automatické okysličování krve, spontánní iniciativu. Může k ní dospět jenom odpovídajícím moderním politickým uspořádáním.*

Kapitalismus, který máme před okny, nemá také nikterak báječnou bilanci. Ani on nevyřešil veletucty lidských problémů. Nedávné bouře mládeže potvrdily jeho vratkost a vnitřní prázdnotu. Banditismus, války, puče a zoufalé výzvy Svatého otce k rozumu a snášenlivosti jsou faktem, který i u nás bere na vědomí stále víc lidí. Bestiální vraždění dvou Kennedyů řeklo o tamním systému víc než desetileté politické

školení. Byl to přibližně stejný otřes, jako odhalení pravdy o politických procesech v naší zemi a o počínání některých příslušníků státní bezpečnosti. Ve Spojených státech se jedna část obyvatelstva rozhodla druhé části obyvatelstva postupně zapalovat města; jak se ukazuje, nikdo tomu nemůže už zabránit; zdá se, že některé aspekty lidského soužití současný svět vážně zanedbal. Socialismus osvícených myšlenek by mohl být novou nadějí našeho věku. A dokud tato možnost nebude definitivně zničena naší malostí, zlobou, závistí a nenávisť a naší krátkozrakostí, povyšující osobní prospěch nad zájem celku, do té doby nepřestanu věřit, že prosperující socialismus nebude být jenom utopií patriarchálních snů.

Ovšem nikoliv náhodou také miluji bouře. Dlouhé a vytrvalé deště za okny. Neboť i ony skýtají alternativu, že naše vleklé problémy může nakonec ještě vřdycky vyřešit potopa...

P.S.

Mnozí mě upozorňujete, že v červnovém RP byl zveřejněn příspěvek soudruha Hamouze, ve kterém se zabývá mými pošetilými názory na agrární otázku a dále neméně naivními představami, že bychom měli být suverénní zemí. Vlastní text soudruha ministra jsem bohužel pro pracovní zaneprázdnění nečetl. Ale docela dobře chápu, proč soudruh Hamouz mluví mnohem raději o mně, než kupříkladu o zahraničním obchodu, za který dlouhá léta úspěšně odpovídá. Polemizovat nemíním, znám asi šest set zajímavějších způsobů, jak stejně zbytečně mařit čas. I přes tuto rozmišku přejí soudruhu náměstkovi předsedy vlády mnoho krásných chvil v RVHP, v osobním životě i o letošní dovolené.

Odpověď do Kolína na otázku, co právě píšu: scénář filmu „Muž na ulici“. Pro režiséra Karla Kachyňa a pro amerického herce Francis Lederera, rodáka z Třebíče. Bude to o jednom nemocném starém muži, holubech a dívce s copy. Dále jsem začal psát libreto k divadelnímu muzikálu. Pro několik dobrodružných povah, jaké vlastní mladíci Václav Neckář, Josef Hanzlík a Josef Laufer, které se na scéně pokusí polidštit několik něžných bytostí, jako kupř. Marta Kubíšová, Helena Vondráčková a Jana Drbohlavová. Další vily budou tančit. Celou záležitost komponuji do bohatých a složitých kostýmů, o nichž doufám, že alespoň částečně zakryjí chudobu myšlenek a imbecilní záměry autora.

Nashledanou.

MY 68, roč. 5, č. 8, červenec 1968

Bohumil Hrabal Domácí úkol z pilnosti.

*Žijeme v zemi, ve které více než tisíc let skotáci čiper-
ný národ, který sice vřdycky s jistým zpožděním, avšak
pak s velkou intenzitou se dovede nachnout pro krásné
ideje, které zpravidla přicházejí z jiných zemí. Tento
národ prožívá tyto ideje jako vlastní a dovede je do-
ňout ad absurdum. Tyto ideje přicházejí vřdycky ne-
vhod, vřdycky se musí o ně bojovat, vřdycky při tom
tekla krev a vřdycky ta ale nevhodně prolitá červená se
ukázala jako prolitá vhodně a nová společnost anebo její
jednotlivé stavy a třídy podle politické situace si přinuti-
ly přístup a vstup do onoho ohromného ubrusu, do jehož
tkaniny si tento národ vetkal řvoucího lva.*

*V posledních deseti letech bylo v této zemi napsáno
tolik nevhodných filosofických traktátů, uspořádáno
tolik nevhodných výtvarných výstav, vydáno tolik ne-
vhodných knih, sehráno tolik nevhodných divadel, nato-
čeno tolik nevhodných filmů, v hospodách proneseno
tolik nevhodných anekdot a politicky nevhodných de-
bat, že nebylo divu, že v minulém roce jako echo toho
všeho bylo na sjezdu spisovatelů proneseno tolik nevhod-
ných projevů. Nikdo se však nenadál, už skoro nedoufal,
že na konci minulého a na začátku tohoto roku bude
v nadstavbě nadstavby našeho politického života otev-
řeno tolik nevhodných diskusí a učiněno tolik nevhod-
ných usnesení, které jako vhodné označí všechno to, co
sub specie cedníku cenzury bylo v minulých letech ozna-
čeno v našem životě jako nevhodné. Vždyť dvacet let
tento ohromný ubrus, do jehož tkaniny je vyšitý řvoucí
lev a od roku osmdesát je doplněný nápisem: Pravda
vítězí, tento ubrus obsadila historicky jen jedna třída,
třída, která na sebe vzala odpovědnost za cokoliv, co se
v této zemi stane. A ta třída převázala cípy tohoto ubru-
su tak pevnými uzly a tyto uzly tak vhodně žárlivě
střežila, že neslyšela všechny ty kritické a tedy nevhod-
né projevy zvenčí. A tak stalo se to, co se pořád na světě
nevhodně stává, že každá doba, každá společnost a tedy
i třída má ve svém bříše zvolna a zákonitě se vyvíjející
rostoucí dítě, které když přijde jeho čas, roztrhne jemná
prostrědla matčina lůna, ať matka chce nebo nechce. A
tak se stalo, že z trojského koně uvnitř našeho ubrusu se
prodrála skupina mužů, a když získala sílu, nevhodně
rozvázala ty uzly ubrusu a bez krveprolití a tedy poprvé
vhodně a proti duchu dějin odsypala všechny ty příliš a
konvenčně vhodné a pozvala místo nich dovnitř všechny
ty nevhodné, kteří to nejen s tím řvoucím lvem myslí
dobře, ale pozvaní byli i ti, kteří se cítí právi a soudp-
statní s tím zavazujícím nápisem: Pravda vítězí. Tato*

